

มูลนิธิ/นรช สมัย สม (ตจพร=สมาชิกคนที่ ๒)

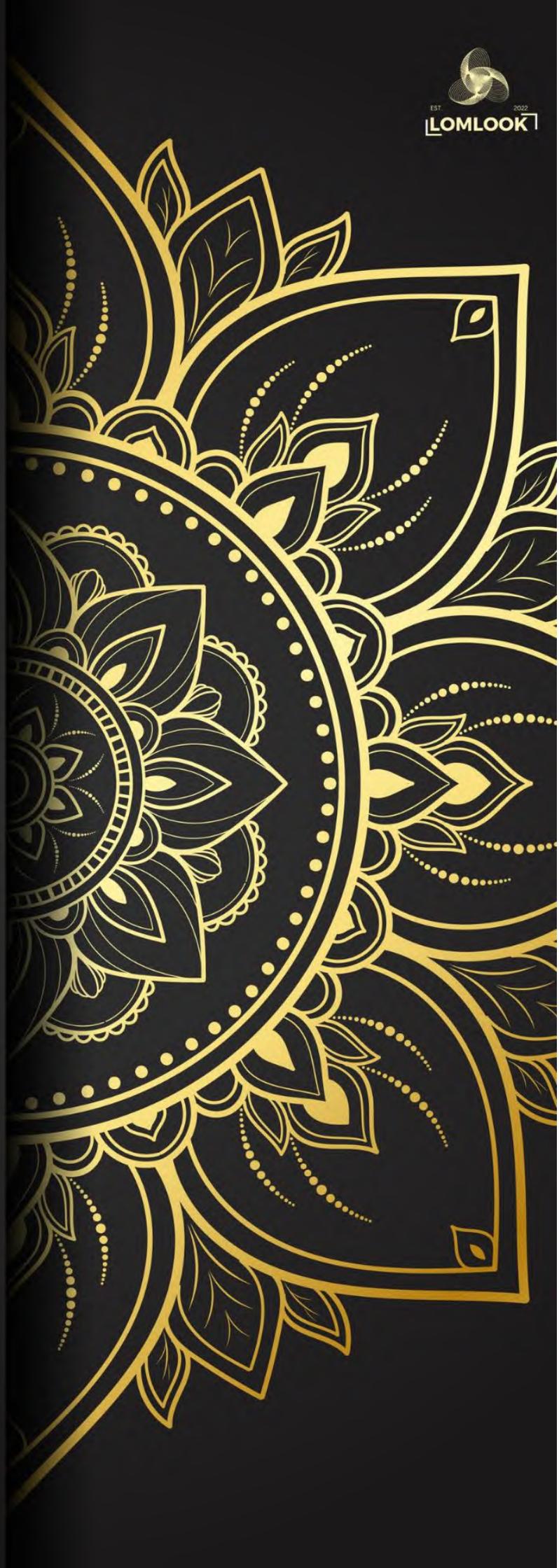
ลิลิต ยวนพ่าย

พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๗๒

อาณาจักรอยุธยา

สำนักพิมพ์ส้มลูกปัก

คำนำ

ลิลิตยวนพ่าย เป็นวรรณคดีที่แต่งเป็นลิลิตประกอบด้วยร้อยคำสั้นสลับกับโคลงฉันท์บาท กุญชร มีถ้อยคำสำนวนวลีที่เข้าใจยาก อีกทั้งคำโบราณและภาษาสันสกฤตก็ปะปนอยู่มาก นอกจากเป็นหนังสือที่ใช้บทพรรณนาโวหารได้ละเอียดไพเราะงดงามแล้ว ยังให้ความรู้ทาง ประวัติศาสตร์ และโบราณคดีอย่างมากแก่ผู้อ่านอีกด้วย ประวัติและความสำคัญของหนังสือเรื่องนี้ ปรากฏอยู่ในคำอธิบาย พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในฉบับ พิมพ์ครั้งแรก ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ โปรดให้พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ว่า

“หนังสือลิลิตยวนพ่ายนี้ นับอยู่ในหนังสือซึ่งแต่งดีอย่างเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง เป็น เรื่องพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครั้งเมื่อพระเจ้าติโลกราชเมือง เชียงใหม่ลงมาชิงหัวเมืองฝ่ายเหนือ ทรงพยายามทำสงครามจนมีชัยชนะเอาหัวเมืองเหล่านั้นคืนมาได้ จึงเรียกชื่อเรื่องว่ายวนพ่าย มีมาแต่เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแต่งลิลิตพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวร มหาราช ครั้งทรงทำยุทธหัตถีมีชัยชนะพระมหาอุปราชาหงสาวดี อีกเรื่องหนึ่ง จึงทรงเรียกชื่อเรื่องว่า เถลงพ่าย ให้เป็นคู่กัน

หนังสือยวนพ่ายนี้ แต่งเมื่อศักราชเท่าใด และใครเป็นผู้แต่งหาปรากฏไม่ สันเกตดูโดย ทางสำนวน ดูเป็นสำนวนเก่ามาก ทั้งความรู้เรื่องพงศาวดารในตอนที่ตั้งนั้น ก็รู้ถนัดดีกว่าที่ปรากฏ ในหนังสือพระราชพงศาวดารและหนังสือพงศาวดารเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นน่าจะแต่งในเวลาใกล้ กับเหตุการณ์ที่กล่าวถึง จึงยังสามารถรู้เรื่องได้ถนัด สันนิษฐานว่า เห็นจะแต่งในรัชกาลสมเด็จพระ รามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งเป็น พระราชโอรสสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสวยราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๓๒ จน พ.ศ. ๒๐๗๒ แต่สันเกตดูโดยทางสำนวนรู้ได้แน่นอนอย่างหนึ่งว่าผู้แต่งลิลิตเรื่องยวนพ่ายนี้เป็นผู้มีความรู้ เชี่ยวชาญทั้งในทางภาษาและแบบแผนขนบธรรมเนียมราชการคงเป็นกวีที่เป็นคนสำคัญในสมัยเมื่อ

แต่หนังสือเรื่องนี้ หนังสือเรื่องยวนพ่าย จึงเป็นที่นับถือกันว่าเป็นตำราเรื่องหนึ่ง ทุกสมัยสืบมาจนกาลบัดนี้

แต่หนังสือเรื่องยวนพ่าย ถ้าจะกล่าวแล้วเป็นหนังสืออาภัพผิดกับกลอนตำราเรื่องอื่น เช่น ลิลิตพระลอและเตลงพ่าย เป็นต้น เพราะมีใครจะมีใครอ่าน เหตุด้วยในคำนมัสการและคำยอพระเกียรติตอนต้นยวนพ่าย ผู้แต่งใช้ศัพท์และแสดงอรรถอันลึกซึ้งเข้าใจยาก ผู้อ่านอ่านแต่ต้นไปไม่ได้เท่าใดก็มักงงสนทนงแล้วเลยเบื่อหน่าย ปิดหนังสือทิ้งเสียไม่อ่านไปจนถึงเรื่องพงศาวดารเป็นดังนี้โดยมาก เห็นจะเป็นมาช้านาน จึงมีผู้รู้แต่จะเป็นผู้ใดหาทราบไม่ อุตส่าห์แปลอรรถในหนังสือยวนพ่ายเขียนบอกไว้ในต้นฉบับอันหนึ่ง ซึ่งหอพระสมุดฯ ได้มา เป็นฝีมืออาลักษณ์ ครั้งรัชกาลที่ ๒ เขียน จึงเข้าใจว่าจะเป็นฉบับซึ่งคัดไว้ในหอหลวง หาปรากฏว่ามีที่อื่นอีกไม่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ทรงพระดำริเห็นว่า ถ้าพิมพ์หนังสือยวนพ่ายฉบับนี้ให้แพร่หลายคงจะเป็นประโยชน์แก่ นักเรียน ทั้งในความรู้วรรณคดีและความรู้พงศาวดาร

เรื่องย่อ

ลิลิตยวนพ่าย เป็นวรรณคดีประเภท "สดุดีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์" จัดเป็นวรรณคดีประวัติศาสตร์ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

คำว่า "ลิลิต" หมายถึง คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองแบบหนึ่งซึ่งใช้โคลงและร่ายต่อสัมผัสกันเป็นเรื่องยาว ส่วน "ยวน" หมายถึง ชาวยวน ชาติพันธุ์หลักในอาณาจักรล้านนา ดังนั้นลิลิตยวนพ่ายจึงมีเนื้อหากล่าวถึงสงครามที่อาณาจักรอยุธยาสมัยเหนืออาณาจักรล้านนานั้นเอง

ลิลิตยวนพ่ายแต่งเป็นลิลิตต้น กล่าวคือ เป็นร่ายต้น ๒ ตอนและโคลงต้นบาทกฤษณ ๓๖๕ บทภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยโบราณ เขมร สันสกฤต และบาลี จึงอ่านเข้าใจได้ยาก ใช้ภาษาที่ประณีตงดงาม ศัพท์สูงส่งวิจิตร เต็มไปด้วยชั้นเชิงสูงด้านการใช้ภาษา และเป็นแบบอย่างในการแต่งลิลิตตะเลงพ่ายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เนื้อหาภายใน

เนื้อเรื่องของลิลิตยวนพ่ายจะกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยเริ่มจากการกล่าวนมัสการพระพุทธเจ้าและยกหัวข้อธรรมะเพื่อสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แล้วจึงเริ่มกล่าวถึงพระราชประวัติของพระองค์ตั้งแต่ประสูติจนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมา เจ้าเมืองพิษณุโลกเอาใจออกห่างกรุงศรีอยุธยา โดยหันไปติดต่อกับพระเจ้าติโลกราช พระองค์จึงทรงยกทัพไปขึ้นไปตีและปราบปรามมาจนสงบและเสด็จประทับที่เมืองพิษณุโลก

ต่อมา จึงกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าติโลกราชเสียดพระจิตประหารหนานบุญเรือง ราชบุตรและหมื่นดงนคร เจ้าเมืองเชียงขึ้น เป็นเหตุให้ภรรยาของหมื่นดงนครไม่พอใจและส่งสารมาฟ้อง

พระบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์จึงยกทัพไปช่วยจนเกิดสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าติโลกราชทรงยกทัพมาป้องกันเมืองเชียงใหม่ เสร็จแล้วเสด็จกลับไปรักษาเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงกรีธาทัพหลวงขึ้นไปรบตีเชียงใหม่พ่ายไปได้เมืองเชียงใหม่ ตอนสุดท้ายเป็นการขอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอีกครั้งหนึ่ง

ลิลิตยวนพ่าย

รำย

๐ ศรีลิลิตวิสต์ติ ชยศดุมงคล วิมลวิบูลย์ อุดุลยาติเรก เอกภูธรภกรทท ทสน์ขสมุชลิต วิภลิตสโรชิตม บรมนบ
อภิวาท บาทรโศพระโคดม สันุพระสัทธิธรรมมาทิตย บพิตรมเหสีทิหมเหพาาร มหานดาททยาศรย หฤทยธวงค์
ทรงทวดังษ มหาบุษลัษณ์ อัครอษโฐษตร บวรสัตมมงคล อนนตญาณอนนท อเสกษาอภิต อลิตยานุพยญ
ชนพิรญชิต ฉายฉัพพิธรังษี พยงรพีพรพน จันทรโกฏ โขติสหัสชชวาล วิศาลแสงรุ่งเร้า เท้าหกท่องฟ้าหล้าสี
สบ ดารนพมณฑล สรณากิวนทนต์ธรรมาคม อุดมามีวันทนอรรษฏารยาภิวาท อาทียุคชุกเข็ญ เป็นกรล
กรล่ำพรธณิดล จลพิจลต่างต่าง พ่างจะขว่าทังสี่หล้า ฟ้าทังหกพทหงาย รสายสยบภพมณฑล ในเกษ
นั้น บันพรหมพิษณ อิศวรอดุลเดช เหตุบพิตรคิตกรณา ประชาราษฎร อยยวงพินาศทังมุล สุนภพสปล
ฉิ่งแกล้งแสงสรวย รวยเอาอษฏามูรวรดิมามิศร ด้วยบพิตรเสร์จ ก็เสด็จมาอุบตี ในกระษัตริ ทวีดิวงษพงษ
อภิชาติ รั้งบราชรีปู ชูแผ่นดินให้หงาย ทายแผ่นฟ้าบให้ขว่า ล้ากรัณธรัตนวัตถวี ตริโลกยบให้อุน หนุนพระ
พุทธศาสนให้ตรง ดำรงกระษัตริให้กร-सानต์ ประหารทุกขให้เกษย ไชยเกษตรให้เกษม เปรมใจราษฎรนิกร
กำจรรยศโยค ดิลกโลกยอาศรย ชยชยนถเบนทราทรงเดช ฤกลงดินฟ้าฟุ้งข่าวขจร ๕

๐ พรหมพิษณบูรเมศรเจ้า

จอมเมรุ มาศแฮ

ย่าเมศมารุตอร

อาศนม้า

พฤษณคนิกุเพนทรา

สุรเสพย

เรื่องรวีวรจำ

แจ่มจันทร ๕

๐ เอกาทสเทพแสง

เอาองค์ มาฤ

เป็นพระศรีสรรเพชญ

ที่อ้าง

พระเสด็จดำรงรักษ	ลัยงโลกย ไล้แฮ
ทุกเทพทุกท่างโห่งวี	ช้วยไชย ๗
๐ พระมามลายโคกหล้า	เหลื่อศุข
มาตรอยกไตรภพฤ	รำได้
พระมาบันเทาทุกข	ทุกสิ่ง เสบอยแฮ
ทุกเทศทุกท้าวไท้	นอบเนื่อง ๗
๐ พระมายศยั้งฟ้า	ดินชม ชีนแฮ
มาแต่งไตรรัตนเรื่อง	รอบหล้า
พระมาสมสัการ	เพญโพธิ ไล้แฮ
ใครแข่งใครซ้องถ้า	ถ่องเอง ๗
๐ พระมาคฤโฆษเรื่อง	แรงบุญ ท่านนา
ทุกทั่วดินบนเกรง	กราบเกล้า
พระเสด็จแสดงคุณ	ครองโลกย ไล้แฮ
เอกกษัตร์สั่งเฝ้า	ไฝ่เห็นขอเห็น ๗
๐ พระมาเพญโภคยพัน	ไพศรพ โสดแฮ
ภูลป่อเงินทองเป็น	ป่อแก้ว
พระมาเกิดเกษมภพ	ทั้งสี่ เสบอยแฮ

มาสำแดงกล้าแก้ว	เกลื่อนรณ ๙
๐ พระมามล้างทำว้าว	ธรรณี
อันอาจเอากลเอา	พ้อเลี้ยง
พระมาก่อภูมิ	ศรราช
อันอยู่โดยยุคดิพียง	พ่างอารีย์ ๙
๐ พระมาแมนสาธุสร้อง	ถวายนพร เพิ่มแฮ
มาสำแดงไชยชาญ	ช่ยวแก้ว
พระมารบาลบูร	ทุกทวิป ไล่แฮ
มาสำแดงฤทธิแผ้ว	แผ่นดิน ๙
๐ พระเสด็จแสดงดิพรแก้ว	การยุทธ ยิ่งแฮ
มาสำแดงสิทธิศิลป์	เลิศล้ำ
พระมายิ่งแมนรุทธิ	เรื่องเดช
มาสำแดงยศพัน	แพ่งถมา ๙
๐ พระมาทุกเทศทัยน	มาคัล
มาผ่านภูมาผาย	แผ่นดินล้ำ
พระมาก่อธรรมมา	ครองโลกย